

בין קודש לחול

לפני קבלת פני השכינה, היינו לפני חג השבועות, זמן מתן תורתנו וקבלת עול המצוות, ישנם שבעה שבועות של הכנה. ומהם נתייחדו שלושת הימים האחרונים הסמוכים לחג, הם שלושת ימי הגבלה, כימי הכנה מיוחדים. וכך נאמר (שמות י"ט, י"א) היו נכונים ליום השלישי. והנה לאחר כל ההכנות הללו מה נאמר אחרי כן? וירא העם ויגועו ויעמדו מרחוק (שם כ', ט"ו). ואילו כשקם העם לעשות לו אלהים אשר ילכו לפניו, לא הוצרכו לשום הכנות, אלא מיד כאשר אמר אליהם אהרן, פרקו נומי הזהב וכו' נאמר ויתפרקו כל העם את נומי הזהב וכו' ויקח מידם ויצר אותו בחרט ויעשהו עגל מסכה ויאמרו אלה אלהיך ישראל (שמות ל"ב). וכיוצא בכך הוא בכל המצוות והמעשים הטובים, אין אדם יכול לעשותם כראוי אלא לאחר הכנות ממושכות. אבל החטאים נעשים בזריזות גדולה, ואינם צריכים הכנה.

הנה ידענו כי ה' אלקינו הוא מקור האמת, ובכל זאת אם יבוא סופר ויחפוץ להוסיף בספר תורה אחרי המלה ה' או אחרי המלה אלקים את המלה אמת, אעפ"י שאין אמת גדולה מזו, בכל זאת פסל בזה את ספר התורה, מפני ששם את האמת שלא במקומה, מזה אנו יכולים ללמוד כלל גדול, כי לא תמיד האמת טובה ומרעילה, וכי האמת שלא במקומה תביא לפעמים נזק גדול וחלול ה'.

מאמר מא.

פעם אחת שכרתי לי דירה אצל בעל בית אחד ודרתי בה כמה שנים והעליתי לו שכר. יום אחד בא אצלי ואמר לי: רבי, למה לך להעלות לי שכר דירה בכל שנה ושנה והבית עומד בידי ולך אין כלום? הלא טוב לך שתקח הלואה מן הבנק ותקנה את הבית מידי ואחרי כן תשלם את החוב לשעורים, בשכר הדירה שאתה מעלה לי. לאחר שנים, משתגמור לפרוע את חובך, יהיה לך בית משלך ואתה פטור משכר דירה. אמרתי לו: אתה מחשב חשבונות של גויים, ואני של ישראל. שהרי לפי דיני ישראל אף עכשיו כשאני משלם רק שכר הדירה, כלום אין הבית שלי? והלא שכירות, מכר ליומא הוא (ראה ב"מ נ"ו, ע"ב). וא"ת מה יהא עלי לעתיד לבוא? יש לומר שכל זמן שאני חי אוכל בעו"ה לשלם שכר הדירה ויהא הבית שלי. הרי שלפי דרכי הנני עכשיו בעל בית מבלי להיות בעל חוב ואתה מבקש לעשותני בעל בית שהוא גם בעל חוב.

שיג

שיח יצחק

מאמר מ.ב.

כל כלי הנשק אינם יכולים לעמוד אלא כנגד צר ואויב שהוא בן אדם, אבל לא נגד כוחות הטבע. נפוליון הראשון נצח את הרוסים במלחמה, אבל ניגף לפני הקור.

מאמר מ.ג.

איתא במדרש (ב"ר ס"ח ד'): מיום שברא הקב"ה את עולמו עושה סולמות, משפיל לזה ומרים לזה, ומוריד לזה ומעלה לזה. ותימא, למה צריך הקב"ה לעשות הרבה סולמות, הלא די בסולם אחד גדול, וכל האנשים יעלו וירדו בו? ונראה, דהנה שגור בפי הסוחרים לכנות חבריהם בלשון "עולים" ו"יורדים", היינו מי שהצליח במסחרו והרויח, הלי הוא "עולה", ומי שלא שיחקה לו השעה והפסיד, הרי הוא "יורד". והנה אם יודמנו שנים אלה באמצע הדרך, כשזה עולה והשני יורד, הלא ירגזו בדרך. אבל אין הקב"ה מטיל קנאה במעשי בראשית ולכן תיקן סולמות הרבה, שתהא דרך נפרדת לכל אחד ואחד.

מאמר מ.ד.

אנו מתפללים, על חטא שחטאנו לפניך בעזות מצח. למה אין אנו אומרים בעזות מצחינו, כמו שאומרים בשיח שפחותינו? והנראה, כי איתא בגמרא (ב"ב קס"ח, ע"א): רוב בגזל ומיעוט בעריות והכל בלשון הרע. א"כ בלשון הרע כולם נכשלים, לכן נוכל לומר בוידוי שיח שפחותינו, כי הכל בכלל הוידוי. אבל מכיון שאין הכל עזי פנים, הרי אם נאמר בעזות מצחינו לא נאמר אמת, כי רבים אינם עזי פנים. ולכן אומרים בעזות מצח, כלומר, מצח שלי, ועל עצמו יכול כל אחד לומר כי הוא עז מצח.

מאמר מ.ה.

לפני שאכל אדם הראשון מעץ הדעת לא היה מרגיש רעבון ללחם, כי עץ החיים היה בתוך הגן וממנו מצא די להחיות נפשו. גם לא היה צמא למים, כי נהר יצא מעדן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים אשר לא יכזבו מימיהם. גם לא חסר לו בגד ללבוש, יען לא היה צריך לזה, כי קודם החטא לא יתבוששו. והנה אחר שאכלו מעץ הדעת וגורשו מגן עדן לא היה להם מה לאכול, וגם היו צריכים בגדים כדי להלביש את עצמם. אז התחילו להרגיש בנפשם רעב, והכירו בחסרונם, והיו צריכים רופא אשר יתקן את אשר קלקלו, וירפא את המחלה אשר הביאו על עצמם.

שיח יצחק

שיד

והרי הוא כמו שאיתא בדברי חז"ל, משל למה הדבר דומה? לאדם שנשברה רגלו וחייתה... בא רופא ואמר לו: אני שוברו שנית וארפאנו כדי שתדע שמנין שלי יפין. כיוצא בדבר יטען העוור אשר לא ראה אור מימיו והיה שמח בחלקו, כי לא הרגיש עונג אחר. ובא אחד והגיד לו כי יש עונג ושמך ראה, והוא התחיל לחשוק לראות, ונפשו עגמה לו. ובצדק יטען הסומא, מי ביקש להודיע לו חסרונו שאינו רואה, והרי קודם לכן שמח בחלקו.

מאי דכתיב (בראשית ח', י"א) והנה עלה זית טרף בפיה, אמרה יונה לפני הקב"ה: רבש"ע, יהיו מוונותיו מרורין בזית ומסורין בידך ואל יהיו מתוקין. כדבש ותלויין ביד בשר ודם (עירובין י"ח, ע"ב). פתח בעלה זית וסיים בזית. ועי' מה שכתבו התוס' (שם, ד"ה מרורין). ובאמת מדרך הטבע הזית תחילתו מר וסופו מתוק. ונראה שדרשת הגמ' היא בעיקר מן המלה זית ותכונתו (שטרף הוא מלשון מזון, עי' רש"י לבראשית שם). מה שאין כן הדבש שתחילתו מתוק אבל סופו מר, כמ"ש (משלי כ"ה, ט"ז) דבש מצאת אכול דייך, פן תשבענו והקאתו. והוא מה שאמרה היונה, מוטב שיקבל אדם צרכיו מתחת ידו של הקב"ה, אע"פ שבתחילה נראים כמרים, כדי שיהא הסוף מתוק, ולא מתנת בשר ודם, אשר בתחילה היא מתוקה כדבש אבל בסוף מרורה בלענת.

מ א מ ר מ ו.

מסופר על הגאון ר' ישראל סלנטר זצ"ל, שפעם אחת הלך ברחוב וראה שואב מים נושא זוג דליים של מים במקל שעל כתפיו. נתן ר' ישראל עיניו הטהורות בדליים וראה דף של עץ מונח על פי כל אחד מן הדליים. נתפלא על כך ושאל את נושא המים, דפים אלו למה לך? והרי הם מכבידים המשא עליך. ענה נושא המים לתומו, דפים אלו נתתי על הדליים כדי שלא ישפכו המים החוצה ואגזול את בעל הבית. עמד הצדיק וקרא, כמה נקיות ידיו של אותו אדם! רוח אלקים מרחפת לא רק על פניו אלא גם על המים שבדליו אפשר לראות את רוח ה' המרחפת.

מ א מ ר מ ז.

בשני מקומות אופים ומבשלים ועורכים שולחן לבני אדם הבאים לשם, בבית מלון ובבית חולים. אולם חילוק גדול יש ביניהם. בבית מלון הולך המשרת ושואל את האורחים במה הם חפצים לסעוד את לבם, ולפי תשובתם מכינים הכל לפניהם כרצונם. אולם בבית החולים, אין שואלים ואין שמים לב לרצון החולים, אלא מאכילים אותם ככל הכתוב בפקודתו של הרופא המומחה. לפנינו בישראל כשהיו

שטו

שיח יצחק

היהודים דבקים בתורתם והאמינו כי גרים אנהנו בעולם, ואין העולם אלא פרוודור ומלון אורחים, היו זכאים לבקש מה שלבם חפץ לסעודת היום. לא כן עכשיו שטועים לחשוב עולם זה לעיקר, הרי לא רק שאין העולם משול עכשיו לבית מלון, אלא שהוא ממש בית חולים, והנמצאים בו חולים הם. כי אין לך מחלה יותר גדולה מאשר לחשוב כי אורחים ותושבים אנו כאן. ואף סעודתנו כסעודת חולים היא, מה שמצווה ונגזר עלינו ע"י הרופא.

מ א מ ר מ ח.

מימינו אש דת למו (הכרים ל"ג, ב). כן דודי בין הבנות (שיר השירים ב', ג'), פי', ובין האומות. אנו דסגינן בשלימותא כתיב בן (משלי י"א) תומת ישרים תנחם. הנך אינשי דסגן בעלילותא כתיב בהו (שם) וסלף בוגדים יודם (שבת פ"ח, ע"ב). ביאור החברים, כי הדברות היו כתובין על שתי לוחות, חמשה מול חמשה. אנכי מול לא תרצח, לא יהיה לך מול לא תנאף, אנכי בזמין ולא תרצח בשמאל. באשר שאל הקב"ה את האומות אם תסרוצים לקבל את התורה, אמרו מה כתוב בה? וכוונתם היתה שאם יש בה דינים קשים וחמורים לא יקבלו אותה. לכן הראה להם הקב"ה מצד שמאל לא תרצח, והלכו להם. אבל ישראל שלא שאלו וענו כולם נעשה ונשמע, לכן הראה להם הקב"ה תחילה מימין, אנכי, כדרך קריאתם, והיו מימינו אש דת למו, ולכן כן דודי בין הסגים.

מ א מ ר מ ט.

למה ננכת את אלהי (בראשית ל"א, ל'). משל למה החבר דומת? לחייט שהשיא בתו לתלמיד חכם, והיה האברך עני וחסר כל. עמד חמיו והשיא לו עצה, שילך וילמד את אומנות החייטות, ויהא לו במה לפרנס את גפשו ואת ביתו. לא רצה האברך לעזוב את לימודו והמשיך לעסוק בתורה כמקודם וחותנו מציק לו בעצתו. פעם אחת עמד החתן ממתנו בלילה, נטל עמו את כלי המלאכה של חותנו והלך לבית אביו. כשנתעורר החתן בבוקר משנתו ראה כי חתנו איננו וגם לקח עמו את כלי המלאכה. הלך החתן אחרי חתנו אל ביתו ושאלו: אם לא הפצת ללמוד את המלאכה למה לקחת כלי מלאכתי עמך? זאת היתה גם טענתו של לבן: כשהלכת לבית אביך למה לקחת את אלהי, הרי אינך מאמין בהם.

האנרש מא-לה יצדק, אם מערשהו יטהר גבר? (איוב ד', י"ז). בפירוש הפסוק נראה, דהנה ידוע כי האדם חפשי בבחירתו, כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות ל"ג, ע"ב ועוד). אבל הלא אמרו חז"ל (יומא ל"ח, ע"ב): הבא לטהר מסייעין אותו? והתירוץ הוא, שוודאי זה לא יוכל להיות שהשי"ת יעורר את האדם בתחילה למעשים, שהרי אז לא תהא לאדם בחירה, אבל אם האדם שב בעצמו אל ה', אז השי"ת מסייעו. וזו כוונת הפסוק האנוש מא-לוה יצדק? כלומר, האם אפשרי הדבר שאנוש יהיה צדיק על ידי ה' ומכותו? הרי זה אי אפשר. ואם מעושהו, כלומר, כדי שיהא השי"ת מסייעו לאדם, יטהר גבר, מקודם צריך לטהר עצמו, ואחר כך אם פתח, מסייעין לו מן השמים.

מאמר נא.

יראו את א-להי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר ומעצם השמים לטהר (שמות כ"ד, י'). הנה פסוק זה סתום מאד, ואינו מובן כלל. ושמעתי מפרשים שכוונת הכתוב להשוות את עם ישראל לאבן הספיר. דאבן הספיר דרכה להמצא טמונה במעמקי האדמה, וחכמי הטבע בחכמתם יגלו את מקום האבן ויחפרוה ממעמקי האדמה, ויציאוה ויגקו אותה היטב ואחרי כן ילטשו אותה, עד אשר תראה את חיו ערכת הגדול לעיני כל. גם עם ישראל היה שרוי במעמקי גלות מצרים עד שדבקה בהם טומאת מצרים, ונדמו להם במדותיהם ונימוסיהם. כדאיתא במדרש (שיר השירים ב'): אלו ערלים ואלו ערלים, אלו מגדלי בלורית וכו', ובא הקב"ה והוציאם ממצרים ורחצם וטיהרם עד שהיו ראויים לקבל את התורה. ולפי הנ"ל פירוש הפסוק כך הוא, ותחת רגליו, כלומר תחת הנהגתו של הקב"ה המשולה לרגלים אשר מהלכים בהם, היתה כמעשה לבנת הספיר, נעשה בה מה שעושים לאבן הספיר, שטיהרם הקב"ה עד אשר היו טהורים כעצם השמים.

מאמר נב.

קסם על שפתי מלך, במשפט לא ימעל פיו (משלי ט"ז, י'). כי בניד שפתי המלך תלויים כל עניני הממלכה, ואי אמר מלכותא עקרנא טורי, עקר טורי ולא הדר ביה (ב"ב ג', ע"ב). ועל פי רוח שפתיו יעשו גדולות ונצורות. ואם מושל הארץ ישקר באמונתו, יעשה שמות בארץ. אם כה יאמר שלום שלום לקרוב ולרחוק, אזי תפרת הארץ, ומאושרים המה אנשיה. ואם יאמר אריק חרבי לערוך מלחמה, אז יחדלו לעשות מסחר וקנין. על כן נחוץ לאיש המורם מעם לשמור פתחי פיו. והוא מה שאמר החכם, קסם על שפתי מלך, ולכן, במשפט לא ימעל פיו.

מאמר נג.

ויהי המה הולכים הלוך ודבר והנה רכב אש וסופי אש ויפרידו בין שניהם (מלכים-ב, ב, י"א). הנה חז"ל במסכת תענית (י, ע"ב) למדו מכאן, שני תלמידי חכמים שמהלכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה, ראויין להשרף, שנאמר ויהי המה וכו'. וכתבו בתוס' ד"ה ואין ביניהם דברי תורה, וז"ל: ויש מדרש שהם היו מדברים דברים בטלים, ומשום הכי ראויין לישרף, עכ"ל. והדבר תמוה. מאין לקחו לדבר על קדושי עליון שהיו מדברים דברים בטלים? והנראה, דהנה בכחובים מבואר כי אליהו אמר לאלישע, שאל מה אעשה לך בטרם אלקח מעמך, ויאמר אלישע ויהי נא פי שנים ברוחך אלי. ויאמר הקשית לשאול, אם תראה אתי לקח מאתך יהי לך כן, ואם אין לא יהיה (שם). וד' התיבות האחרונות, ואם אין לא יהיה, הגן מיוותרות, שהרי מכלל הן אתה שומע לאו, ולפי ערכם הגדול המה דברים בטלים, וניחא שפיר.

מאמר נד.

בן חכם ישמח אב, ובן כסיל תוגת אמו (משלי י, א'). לכאורה יש לשאול, למה נתן השמחה של הבן החכם לאב ואת התוגה של הבן הכסיל לאם? וגראה, שמדרך העולם כאשר יקראו מיישהו לתורה או כאשר יברכו אותו בברכת מי שברך, קוראים אותו בשם אביו. כגון, ראובן בן יעקב. אבל כשמתפללים עבור חולה או מזכירים אותו בשם אמו. וכיוצא בכך מצינו בעניני המדות, כאשר אמר יעקב לרבקה, והבאתי עלי קללה ולא ברכה (בראשית כ"ו, י"ב), אמרה לו רבקה, עלי קללתך. בני. כלומר, אם ימצאו בך חסרון שאתה רמאי, אזי יאמרו שאני אשמה בדבר ולא אתה, כי עלי קללתך. כלומר, אצל הקללות יאמרו כי אתה בני ומסיבתי הלכת בדרכי רמאות. ויפה אמר החכם, בן חכם ישמח אב, כי אצל החכמה מזכירים שם האב על הבן, ולכן בן חכם ישמח אב. אבל אצל התוגה מזכירים את שם האם, ולכן בן כסיל תוגת אמו.

מאמר נה.

הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך (רות ג, א'). נראה ליתן טעם למה אמרה נעמי, אבקש לך מנוח, ולא אמרה מנוחה אשר תיטב לך, על פי דברי הגמרא (ב"ב צ"א, ע"ב): מאה ועשרים משתאות עשה בועז לבניו, וכולן לא זימן את מנוח, ולכן מתו כל בניו בחייו, ולפיכך פחדה רות להדבק באיש כזה. על כן אמרה לה נעמי, אבקש לך מנוח. כלומר, אבקש שיבוא מנוח מכאן ולהבא למשתאות אשר יעשה בועז, ואם כן ייטב לך ולא תאונה לך כל רעה.

מאמר נו.

ויקומו משם האנשים וישקיפו על פני סדום (בראשית י"ז, ט"ז). הטעם שהדגיש הכתוב כי השקיפו האנשים על פני סדום מיד אחר שיצאו מביתו של אברהם הוא, משום שאילו לא היו אנשי סדום גרים בסמוך למקומו של אברהם, היו המלאכים דגים אותם לכף זכות, והיו אומרים שכך הוא טבעם לדאוג רק לעצמם. כמו שלפעמים אנחנו רואים כי באיזו קהילה באמריקה טבע האנשים שם לקרב כל אורח, ומטבעם הם מחפשים לעשות רק טובות. וישנן קהילות אשר לא יתנו מקום לאף אורח, וכל דאגתם היא רק לעצמם, כי כן הוא טבעם, ואין להטיל עליהם עונש. אבל מכיון שאנשי סדום גרו בסמוך לאברהם, הרי היה להם ללמוד ממעשיו, שהיה מרחם על הבריות ומכניס אורחים וחונן דלים, ולא למדו, ולכן נענשו.

מאמר נז.

כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות, הצילני נא מיד אחי מיד עשו (בראשית ל"ב, י"א-י"ב). יש לשאול, למה כפל ואמר מיד אחי מיד עשו, הרי היה מספיק אם היה אומר הצילני נא מיד עשו? וע"ש ברש"י, שכבר הרגיש בזה. ונראה כי יעקב לא רק על עצמו אמר אלא רמז לדורות וסימן לבניו. יש שני מיני מלעיגים על ישראל, יש מלעיגים חיצוניים מאומות העולם, אשר לא ידעו את ה' ותורתו. ויש מלעיגים מבסנים, מאחינו פושעי ישראל, אשר גם הם ילעגו על צור מחצבתם אעפ"י שידעו את ה'. והנה לאותם המלעיגים מאומות העולם אין איש שם על לב, אבל לאלה מאחינו יש אשר ישימו לב אליהם. וזה שאמר יעקב, ועתה הייתי לשני מחנות, כלומר, הייתי מטרה לחיצי הלעג של שני מחנות הלוחמים נגדי. אבל ראשית בקשתי היא, הצילני נא מיד אחי, כי הוא מסוכן יותר מאחרים, ואח"כ מיד עשו.

מאמר נח.

ונתתי שלום בארץ (ויקרא כ"ו, ו'). פירש רש"י (שם) וז"ל: שמא תאמרו, הרי מאכל הרי משתה, אם אין שלום אין כלום, תלמוד לומר אחר כל זאת, ונתתי שלום בארץ, מכאן שהשלום שקול כנגד הכל, וכן הוא אומר, עושה שלום ובורא את הכל. עכ"ל. ויש לתמוה, מה הראיה מהפסוק? ונראה, דהנה בקרא (ישעיה מ"ה, ז') כתיב יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורע רע, וקשה, הרי אין זה דבר והיפוכו? והיה צריך לומר, עושה טוב ובורא רע, כמו שאמר יוצר אור ובורא חושך. אבל לפי רש"י שכתב שאם אין שלום הרי כל הטוב שיש לו לאדם אינו כלום, נחא. שהרי השלום הוא ההיפך של רע, משום שאם יש שלום, הלל טוב בשלימות.

שיט

שיח יצחק

מ א מ ר ג ט.

והענן סר מעל האהל והנה מרים מצורעת בשלג (במדבר י"ב, י). נראה לפרש לפי מה שאמרו חז"ל (נגעים פרק ב', משנה ב'): אין רואין הנגעים בשחרית וכו' ולא ביום המעונן, לפי שהכהה נראית עוה. ולכן כאשר סר הענן מעל האהל, יכלו לראות שמרים מצורעת.

מ א מ ר ס.

אין שר בית המוהר ראה את כל מאומה בידו, באשר ה' אתו (בראשית ל"ט, כ"ג). מדרך העולם כי השוטרים מטילים אימה על העם בחרבם אשר במתניהם או במקלם אשר בידם. וכן באיצנו המנהג כי השוטר נושא עמו מקל חובלים. לא כן יוסף הצדיק, הוא הפיל פזדו עליהם אף בלא מקל חובלים, כמו שנאמר ומאומה אין בידו, ומשום מה פחדו ממנו? רק באשר ה' אתו, כי ראו שהשכינה שורה עליו.

מ א מ ר ס א.

ויתרצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי (בראשית כ"ה, כ"ב). נראה לבאר, דהנה שואלים, מדוע לא יצר השי"ת את האדם כמו אילן שצומח מן האדמה? ומשיבים, שאם היה האדם צומח מן האדמה, היה היצר הרע שולט בו מיד כשנוצר, ולא היה יכול לו. אבל כשנולד מן האשה, הרי הוא במעי אמו ט' חדשים ואז הוא לומד כל התורה כולה (נדה ל', ע"ב), והיצר הרע ניתן בו רק עם יציאתו מן הרחם (סנהדרין צ"א, ע"ב), ועל כן הוא יכול ללחום בו. לכן כאשר הרגישה רבקה שכאשר היא עוברת ע"י בית עבודה זרה עשיו מפרכס לצאת, וא"כ שולט בו היצר"ר גם במעי אמו, אמרה, אם כן למה זה אנכי? כלומר, למה לי צער העיבור, הרי היה יכול לצמות מן האדמה כעץ השדה (עין שמעון ח"ב, ע' 11).

מ א מ ר ס ב.

יפקד ה' א-להי הרוחות וגו' אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם (במדבר כ"ז, ט"ז—י"ז). ויש לשאול, מדוע כפל הדברים? ונראה, דהנה איתא במסכת דרך ארץ ווטא (פרק ו'): לכניסה הגדול קודם, ליציאה הקטן קודם. ובאה התורה להורות שלפעמים צריך המנהיג להתנהג במדת הענוה וע"כ יצא הוא הראשון, ולפעמים עליו לנהוג כבוד בעצמו וצריך לבוא ראשון.

מאמר סג.

ויאמר משה אסרה נא ואראה את המראה הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה, וירא וגו' ויאמר אל תקרב הלום של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא (שמות ג, ג'—ה'). גראה לבאר על פי מה שאמרו חז"ל (חגיגה כ"ז, ע"א): הסך מדמה של סלמנדרא אין האור שולטת בו, וחשב משה רבינו אולי סכו את העץ בדמה של סלמנדרא, ולכן איננו בווער. והגיע אליו הדיבור של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש, ואם כן לא יתנו עליו דבר טמא.

מאמר סד.

ויבא א-לדים אל לבן הארמי בחלום הלילה ויאמר לו השמר לך פן תדבר עם יעקב משוב ועד רע (בראשית ל"א, כ"ד). ויש לשאול, מה יזיק ליעקב אם ידבר אתו טוב? לא היה לו להקב"ה להזהירו ללבן אלא על הדיבור הרע. אבל האמת כי מעצם אדם רע ודברים רעים לא יפתח, יען כוחו עמו להשמר ממנו. אבל אם אך טוב ידבר, ויאמר שטובתו הוא דורש, ועל ידי זה יבקש להרע לו, וירצה להוציא זולל מיקר, דבר זה מסוכן מאד, כי אינו יודע להשמר ממנו. לכן אמר ה' יתברך ללבן, השמר לך פן תדבר עם יעקב משוב ועד רע. כלומר, תשמר מדבר עמו דברים הנראים טוב בתחילה ויבואו בסופו של דבר לכלל רע, אלא דבר עמו בגלוי לב, טוב או רע, ואז יוכל להשמר.

מאמר סה.

זקנים שבאותו הדור אמרו: פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה. אוי לה לאותה בוששה, אוי לה לאותה כלימה (ב"ב ע"ה, ע"א). פי' רשב"ם, שבזמן מועט נתמעט הכבוד כל כך, שהרי יהושע היה נביא ומלך כמשה ולא יכול להגיע לכבודו. ויתבאר הדבר ע"י משל. סוחר אחד הלך בלילה ביער, והגת רוצח לנגדו שמבקש לגנול את ממונו וליטול את נפשו, והלבנה בשמים זורחת, ושוקת ואינה מגהת דבר. לא כן הוא לאור היום. לעיני השמש לא יקום רוצח לגזול ולרצוח, כי השמש תגלה את מעשיו, ואימת העונש עליו. והגמשל הוא, כי בימי משה היו יראים את ה' ושמעו אל משה ולא עשו עוול, כי תיכף העניש אותם. לא כן בימי יהושע, שאז הלכו אחרי הבעלים. וזה מה שאמרו, פני משה כפני חמה, כי יראו ממנו. אבל פני יהושע היו כפני לבנה, ועל כן נטו מעט מדרך ה'. וזהו שאמרו זקני הדור, אוי לאותה בוששה, כי בזמן קצר סרו מעט מדרך ה'.

דרש ר' יהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש: כל המסתכל בנ' דברים עיניו כהות, בקשת וכנשים וכמהנים (חגיגה ט"ז, ע"א). ותימא הוא הדבר, שהלא החוש מכחיש זאת? על דבר זה שמעתי מספרים: פעם אחת החזיק אב את בנו אצלו כשהכהנים עלו לדוכן וברכו את העם. הזהיר האב את בנו לבל יסתכל בידי הכהנים כדי שלא יזוקו עיניו. והנה הביט האב אל בנו וראה כי הנער מכסה בידו עין אחת ומסתכל בעינו השניה בכהנים. קרא האב אל בנו ואמר לו: בני, מה אתה עושה? השיב לו הנער לפי תומו כי במעשיו הוא מסכן רק עין אחת. אבל באמת עומק הענין הוא, דהנה כאשר נכחון טיבם נראה שבין הכהנים המברכים את העם נמצאים עמי הארץ שאינם מבינים אפילו פירוש המלים, ומכל מקום עומד הרב הזקן בראש כפוף לשמוע את ברכות הכהנים, כדי להתברך מהם. ולכאורה הלא שחוק הוא, שהרי כולם חפצים להתברך מהגאון, ואילו הגאון תשוקתו להתברך מן הכהן ההדיוט. אבל האמת היא כי לא הכהן הוא המברך את העם, אלא השי"ת הוא המברך וכמ"ש (במדבר ו', כ"ו) ואני אברכם, כלומר, הכהן הוא רק השליח. וזהו מה שאמרו חז"ל שהמסתכל, כי יתן עיניו מי המה המברכים, עיניו כהות, כי אינו צופה יפה.

ויקרא משה להושע בן נון יהושע (במדבר י"ג, ט"ז). כתב רש"י: י"ה יושיעך מעצת מרגלים. וקשה, למה התפלל משה רק על יהושע ולא התפלל על כולם? עוד מצינו (שמות י"ח, י') כי משה בחר ביהושע לצאת להלחם בעמלק, וקשה, למה בחר משה דווקא ביהושע שהיה רק נער אשר לא ימיש מתוך האהל. ואילו אצל דוד המלך מצינו שאמר לו שאול (שמואל-א' י"ז, ל"ג) לא תוכל ללכת אל הפלשתי הזה להלחם עמו כי נער אתה והוא איש מלחמה מנעוריו. א"כ למה שלח משה לנער יהושע להלחם בעמלק? ונראה שקושיה אחת מתורצת ע"י השניה, שכתבו המפרשים דאיתא במדרש (ב"ר פרק מ"ז, א') שהיו"ד שנטל הקב"ה משרה צוות על שגלוק משמה של שרה, אמר לו הקב"ה: אני נותנך בשמו של זכר ובראש האותיות. הילכך כיון שראה משה כי שם ה' בקרבו של יהושע, ובוודאי יצליח במלחמה בחרבן, נתן לו משה זה השם במלחמת עמלק. אבל הקב"ה צוה למשה שים באוני יהושע, לבל יודע הדבר לאחר, ולא היו יודעים מזה כל הזמן. ובזמן שילוח המרגלים קרא משה להושע בן נון יהושע, תמהו עליו כולם, הלא שמו הושע, ולמה קרא אותו יהושע? אלא רמז לו, ה' יושיעך מעצת מרגלים.

מאמר סח.

אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבש"ע, מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה ויום הכפורים? אמר להם: אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה? (ר"ה ל"ב, ע"ב). מלה"ד לשני אנשים שבאו לבית הבנק לשלם את חובם. אחד שילם ונתן תודה לפקיד הבנק ואח"כ נשתתה לעמוד שם זמן מה. והשני שילם את חובו ופנה והלך. הטעם הוא, כי הראשון נתכוין להמשיך ולעשות עסקים עם הבנק, לכן נתן לו לפקיד תודה וביקשו על להבא. לא כן השני, הוא יצא מן מעסקים ואין לו צורך בטובת הבנקאי, לכן שילם והלך לו. כן האדם החי אשר יקוה עוד לחיות, ישלם את החוב ויבקש אשראי לשנה החדשה, כמ"ש (שמות ל"ד, ט') וסלחת לעוננו ולחטאתנו, על העבר, ונחלתנו, על להבא. אבל יש שלא הגיעו עד ר"ה, ושילמו את החוב אבל אינם צריכים עוד לבקש על להבא, א"כ למה יאמרו שירה?

אחי, אם נבוא לבית וניכנס לחדר האוכל ונראה האב והאם עם הבנים יושבים סביב השולחן, הרי הם נראים כמו ספר חי. אבל אם נבוא לבית ונראה כי הבנים יושבים סרים וזועפים ורק האב או האם יושבים עמהם, הרי הם ג"כ נראים כמו ספר, אבל אין זה ספר חי אלא כספר מת. לכן תארו חז"ל אם נאמר שירה בר"ה הלא אנחנו מוצאים ספרי חיים אשר כולם חיים, אבל יש ספרי מתים ואיך נוכל לשיר? לכן אין אומרים את ההלל.

מאמר טו.

ויהיו מוכשלים לפניך, בעת אפר עשה בהם (ירמיה י"ח, כ"ג). אמר ירמיה: אפילו בשעה שכופין את יצרן ומבקשים לעשות צדקה לפניך, הכשילם בבני אדם שאינן מהוגנין (ב"ב ט', ע"ב). נראה לבאר, דהנה ידוע כי הצדקה מכפרת עוון. ולכן התפלל ירמיה, הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים, כלומר, אורחים רעים, ויהללו אותם בקול רם ויתקבצו אליהם אנשים ריקים ויעשקו אותם ולא יהיה להם כסף לצדקה, וממילא לא תהיה להם כפרת עוון.

מאמר ע.

ויוצא אותו החוצה. אמר לפניו זכו, אמר לו: צא מאיצטגנינות שלך (נדרים ל"ב, ע"א). בחו"מ (סימן קפ"א, ס"א) איתא, שיירא שהיתה מהלכת במדבר, ועמד עליה גייס וטרפה, אם אינם יכולים להציל מידם ועמד אחד מהם והציל, הציל לעצמו. כתבו הפוסקים (עיין סמ"ע אות א') שאף שלא אמר לעצמי אני מציל, הציל לעצמו,

שיח יצחק

שכג

דוודאי נתיאשו הבעלים מן הנכסים. והנה במלחמת המלכים (בראשית י"ד) נצחו ארבעת המלכים את החמשה ולקחו את כל רכוש סדום ועמורה וגם את לוט לקחו, והמלחמה היתה שלא כדרך הטבע, כי ארבעה ניצחו את החמשה, והמנוצחים ודאי שנתיאשו מנכסיהם, אח"כ עמד אברהם וניצח את הארבעה והציל את הכל, ואם כן זכה אברהם בכל רכוש סדום מצד שורת הדין. אבל הוא עשה לפנים משורת הדין והחזיר הכל, והרים ידו לה' ואמר (שם שם, כ"ג) אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך. לכן נקרא כהן לא-ל עליון ויצא מן האיציטגנינות, ואח"כ אמר לו ה' אל אברהם (שם ט"ז, א'): אל תירא אברם.